

Формування культури поведінки студентів в умовах педагогічного інституту

*Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розглянуто структурні компоненти, завдання та умови формування культури поведінки студентів.

Ключові слова: культура поведінки, культура спілкування, моральне виховання, моральні якості.

Курбай В. В. Формирование культуры поведения студентов в условиях педагогического института.

В статье рассматриваются структурные компоненты, задания и условия формирования культуры поведения студентов.

Ключевые слова: культура поведения, культура общения, моральное воспитание, моральные качества.

Kurbay V. V. Forming of Culture of Conduct of Students in the Conditions of Pedagogical College. The

article examined the structural komponenty, tasks and terms of forming of culture of conduct of students.

Key words: culture of conduct, culture of intercourse, moral education, moral qualities.

Постановка наукової проблеми та її значення. У новітніх умовах удосконалення системи вищої освіти важливими є питання відродження культуротворчої місії вищої школи, переходу до культуротворчої системи освіти в цілому. Необхідність такого оновлення пов'язана з тим, що чинна система освіти не забезпечує на належному рівні вирішення пріоритетного завдання – виховання культури майбутніх спеціалістів, в якій поєднуються високий професіоналізм і духовне багатство.

Утворення і визнання України світовою спільнотою як незалежної і суверенної держави вимагає від усіх громадян дотримання відповідних вимог і правил поведінки як у своїй професійній діяльності, так і в процесах, які стосуються інших суб'єктів професійної діяльності.

Молодь як суб'єкт історичного процесу відіграє роль прогресивного перетворювача суспільства. Тому проблема організації освітньо-виховного процесу та формування культури поведінки студентів у вищій школі на засадах духовності є найактуальнішою у сучасних парадигмах освіти.

Освітня система формування культури поведінки особистості являє собою механізм взаємодії компонентів педагогічного процесу, який передбачає реалізацію стратегій, тактики і техніки формування культурних якостей майбутніх спеціалістів.

Виховання культури поведінки – одна з актуальних проблем морального виховання, яке в сучасних умовах набуває дедалі більшого соціального значення. Культура поведінки є виявом загальної культури людини у її діях, вчинках, ставленні до інших людей.

Мета статті – визначити основні структурні компоненти, завдання, умови формування культури поведінки студентів.

Аналіз наукових досліджень із цієї проблеми. Питання виховання культури поведінки є важливим фактором навчально-виховного процесу. Тому логічно, що аналіз нинішньої професійної діяльності засвідчує підвищений інтерес до формування культури поведінки студентів.

Проблему формування культури поведінки особистості розглядають у своїх дослідженнях Б. Г. Ананьєв, Н. О. Антонова, В. І. Астахов, І. Д. Бех, В. Білоусова, Н. Богданова, Т. Говорун, І. А. Зязюн, А. Й. Капська, Н. Кисельова, А. Маслоу, Ж. О. Омельченко, К. Роджерс, М. А. Скок, В. О. Ядов та ін. Більшість учених підкреслює важливість етапу навчання у вищому навчальному закладі у становленні та культурному розвитку особистості, формуванні її ціннісних орієнтацій.

Багатоаспектність навчально-виховного процесу вимагає постійних резервів щодо застосування нових форм і методів формування культури поведінки студентів. Тому виникає потреба звернутися до ретельного вивчення цього питання як ефективного засобу навчання та виховання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Трансформації, які відбуваються сьогодні в політичному, соціально-економічному житті українського народу, зумовлюють потребу у формуванні культури, духовності, гуманістичної свідомості, вихованні в молодого покоління тих суспільно корисних цінностей, які є вічними. Молоді, зокрема студентській, належить особлива роль у суспільстві, адже її представники – це

майбутні керівники держав, науковці, юристи, педагоги, філософи, соціологи, інші фахівці, які творитимуть історію завтра. Від того, якими є ціннісні орієнтації та культура поведінки сучасної молоді, залежить її майбутнє і майбутнє суспільства в цілому. Не випадково проблема культури поведінки особистості надзвичайно важлива у вихованні людини. Тому це питання викликає неабиякий інтерес у соціологів, філософів, психологів та педагогів [1].

Істотні зміни, що відбуваються в характері суспільних відносин, зумовлюють і зміну потреб у кадрах фахівців, зміну суспільних вимог до якості їх професійної підготовки та особистісного формування. Основним завданням вищої освіти має стати забезпечення відповідності якості підготовки фахівців не тільки сучасним, але й перспективним потребам суспільства. Це повинні бути фахівці-лідери, яким, поряд з високою професійною компетентністю, притаманні висока духовність, морально-етичні переконання, загальна культура, інноваційний характер мислення і системний підхід до аналізу складних виробничих ситуацій [4, 28].

На основі аналізу наукових джерел, досвіду педагогічної діяльності побудовано структурну модель процесу формування культури поведінки студента як майбутнього керівника. Під час її побудови ми враховували думку А. Капської, що саме соціальне середовище зокрема, його сфери: політична, соціальна, духовна, формують певні очікування щодо поведінки особистості. Ці очікування відповідні соціальні інститути перетворюють у цілі, завдання, зміст соціального виховання [9, 91].

Враховуючи думку соціальних педагогів (Р. Вайнола, І. Зверєва, А.Капської та ін.) про те, що соціальне середовище треба розглядати як сукупність умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість та поведінку [14; 18], різноманітні види суспільно та особисто корисної життєдіяльності студентів слід вважати соціокультурним середовищем. У сучасних умовах потрібна постійна робота з проектування і створення нового соціокультурного середовища у вищих навчальних закладах як багатовимірною простору, де відбувається соціалізація, адекватна потребам молоді й тенденціям та динаміці сучасної культури. Уважаючи на те, що процес соціалізації студента як майбутнього педагога, керівника є визначальним фактором формування культури поведінки у підготовці його до соціально-педагогічної діяльності, зупинимось на розгляді деяких його структурних компонентів.

Доцільно розглянути зміст таких важливих структурних компонентів:

- комунікативний компонент вбирає в себе усі різноманітні види комунікацій та застосування їх у різних обставинах діяльності та культури спілкування;
- пізнавальний компонент передбачає засвоєння певного кола знань про навколишню дійсність;
- поведінковий компонент є широкою галуззю дій, яку освоює майбутній педагог у вигляді навичок у різних видах діяльності;
- ціннісний компонент. Студент повинен не тільки усвідомлювати, розуміти речі, різні соціальні явища та їх значення, але й присвоїти їх, зробити цінними особисто для себе;
- праксеологічний компонент містить практичну реалізацію знань, умінь, навичок [12].

Культура поведінки умовно, у найбільш загальних рисах, складається з культури спілкування, культури зовнішнього вигляду та культури побуту. Кожна з цих складових частин культури поведінки регламентується певними правилами етикету, який включає у себе загальнолюдські уявлення про належну поведінку особи в різних обставинах. Правила етикету відзначаються раціональністю, простотою, природністю, повагою до людини праці та її гідності, їх основу складають принципи гуманізму та колективізму [2, 21].

Завдання формування культури поведінки:

- вироблення вмій і навичок культурно-розумової праці, здатність робити все точно й акуратно, тримати в належному порядку навчальні посібники, приладдя;
- виховання моральних почуттів і на їх основі вироблення навичок і звичок моральної поведінки, які б стали потребою і реалізувалися б у будь-якій ситуації та умовах;
- виховання основ трудової культури, формування прагнення сумлінно і відповідально працювати, бережливе ставлення до результатів праці та до людей праці;
- формування розуміння прекрасного, любові до нього, виховання естетичних почуттів, потреби і здатності створювати прекрасне [12].

Спираючись на наукові джерела (праці О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, А. Капської, А. Мудрика) під час вивчення різних аспектів процесу соціального формування культури поведінки майбутнього соціального педагога, виявлено, що вплив на характер, зміст, результати його соціалізації залежить від реалізації педагогами певних принципів, таких як:

- загальнонауковий;
- принцип культуровідповідності, що передбачає впливи як мікросередовища, так і макросередовища, які тісно взаємодіють, взаємовпливають і взаємодетермінують один одного;
- принцип діяльності, що обумовлює взаємодію особистості з іншими людьми, в яку індивід вступає під час діяльності і спілкування;
- принцип двосторонньої взаємодії особистості і соціального середовища [9].

Процес формування культури поведінки повинен приваблювати студентів своєю змістовністю та емоційністю, викликати інтерес і активність, заохочувати до аналізу своїх позитивних якостей та недоліків – тільки тоді він набуде дійового характеру в плані морального розвитку.

Моральне виховання має органічно поєднуватися з ідейно-політичним і трудовим вихованням, з розумовим, фізичним і естетичним розвитком особистості. Але існують певні педагогічні умови, без дотримання яких неможливе формування культури поведінки студента.

Узгодженість позанавчальної виховної роботи з моральним вихованням у навчально-виховному процесі – одна з умов систематичного і цілеспрямованого виховання. Знання та практичні вміння з основ наук у поєднанні з демократичними переконаннями і моральністю спонукають студентів до більш активних дій, до підкорення своїх дій і вчинків цілям суспільства.

Другою необхідною умовою є взаємодія всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, громадських організацій, батьків [13].

Робота з виховання культури поведінки проходить успішно, якщо в ній бере участь весь викладацький склад. Зусилля одного викладача не можуть дати стійкого позитивного результату. Студенти, виходячи за стіни навчального закладу, будуть постійно зустрічатися з іншими людьми, студентами, ровесниками, від яких не вимагають виконання необхідних правил культурної поведінки.

Застосування однакових вимог до поведінки складає обов'язкова умова в роботі з виховання культури поведінки. «...Там, де вихователі не з'єднані в колектив і колектив не має єдиного плану роботи, єдиного тону, єдиного точного підходу до дитини, там не може бути ніякого виховного процесу», – писав А. С. Макаренко [10].

Робота з виховання культури поведінки буде ефективною, якщо її проводять не від випадку до випадку, а у визначеній системі, що повинна забезпечити нагромадження в студентів досвіду поведінки, корисних звичок, надбання моральних представлень.

Велике значення для успіху роботи має обстановка в навчальному приміщенні: чистота, порядок; красиво оформлені приміщення, зі смаком оформлені інтер'єри. Якщо в приміщенні брудно і незатишно, дозволяється ходити у верхньому одязі, немає побутового куточка, дзеркала, де можна привести себе у порядок, там менша ймовірність чистоти, охайності [15].

Поведінка викладача, його зовнішній вигляд, тон і стиль звертання з іншими викладачами, батьками, студентами мають вирішальне значення у формуванні вихованості студентів. Викладач повинен бути тим зразком поведінки, якого хотів би наслідувати студент. Різкий тон, дратівливість у спілкуванні, безумовно, ускладнюють формування культури поведінки. Правила ввічливості, культура мови, точність, обов'язковість формуються набагато швидше, якщо в навчально-виховному процесі створено загальну атмосферу дружелюбності, поваги один до одного, взаємодопомоги і дбайливості [8].

Виховання культури поведінки є багатограним процесом. Вона формується під впливом різних факторів і напрямів:

1. Життя і діяльність особистості в сім'ї.

2. Навчально-виховна діяльність загальноосвітніх та вищих навчальних закладів передбачає залучення студентів до оволодіння змістом навчальних дисциплін, позанавчальної виховної роботи (гуртки художньої самодіяльності, походи в театр, кіно, екскурсії, лекції і бесіди). У школах створюються спеціалізовані гуманітарно-естетичні класи, що сприяє естетичному розвитку учнів.

3. Навчально-виховна робота позакласних виховних закладів (будинки і палаци дитячої та юнацької творчості, студії, художні школи тощо). Їх діяльність спрямована на задоволення інтересів, розвиток здібностей, залучення їх до активної естетичної діяльності.

4. Вплив засобів масової інформації. Певний позитивний виховний вплив на розвиток особистості мають і засоби масової інформації – телебачення, радіо, преса – як один з компонентів соціального оточення. Повідомляючи про соціально значущі факти, явища, події, процеси, вони виховують у молоді певне ставлення до цієї інформації, сприяють його духовному збагаченню, соціальному зростанню, виробленню в нього правильного ставлення до життя, активної життєвої позиції. Зрештою, все це позначається на позитивному ставленні до навчальної праці як основного виду діяльності студента [12].

Основними дидактичними умовами, які забезпечують ефективність формування культури поведінки під час навчально-виховного процесу та у позанавчальний час вищої ланки освіти, є:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- єдність вимог зі сторони виховного колективу;
- систематичність виховної роботи;
- культура поведінки викладачів;
- співпраця з сім'єю;
- опора на життєвий досвід студентів [11].

Дуже важливим фактором під час формування культури поведінки є такі прийоми роботи, як: розповідь, бесіда, спостереження, ігри, перегляд діафільмів та кінофільмів. Усі вони займають не останнє місце і не позбавляють студентів живого спілкування з рідною природою, пам'ятками культури та архітектури тощо.

Провідним у вихованні культури поведінки є вироблення культури спілкування. Етичну основу спілкування складає ввічливість. Будучи елементарною вимогою культури поведінки, ввічливість виявляється в уважності, доброзичливості, готовності допомогти кожному, хто цього потребує. Для ввічливої людини повага до інших людей стає повсякденною нормою поведінки, звичним способом ставлення до кожного. Ця повага виявляється у дотриманні правил поведінки і пристойності [6].

Важливим завданням під час виховання культури спілкування є формування у студентів ввічливості, а також таких моральних якостей, як: коректність, чемність, люб'язність, уважність, чуйність, делікатність. Усі ці риси особи тісно пов'язані між собою.

Важливими рисами культурної людини є скромність і простота, їх наявність робить спілкування з людиною приємним і легким. Скромна людина не може поводитися розв'язно, вульгарно, у її вчинках відсутні театральність і позерство. Скромність вимагає самокритичного й вимогливого ставлення до себе, до своєї поведінки [2].

Правила етикету передбачають закріплення вимог скромності й простоти у певних формах поведінки, згідно з якими не слід переоцінювати себе, підкреслювати свої заслуги і здібності, нав'язувати іншим свої погляди, думки, смак. Вони вимагають завжди поводитися природно, не лицемірити, у будь-яких обставинах залишатися самим собою. Вміння поводитися скромно за різних обставин – риса, яку треба розвивати з дитинства. Вона є свідченням змістовності й багатого внутрішнього світу людини, її вміння володіти собою [3].

Виховання культури спілкування студентів неможливе без формування у них точності й відповідальності. Ці якості характеризують культурну, ввічливу людину, яка вміє берегти свій і чужий час, не кидати слів і обіцянок на вітер, не підводити своєю неточністю або безвідповідальністю себе й товаришів. Точність і відповідальність необхідні у всьому: в роботі й навчанні, у виконанні громадських доручень та домашніх обов'язків.

Культура спілкування між людьми регламентується правилами культурної поведінки, які роз'яснюють, що вважається пристойним, красивим і доцільним у поведінці людей, які вимоги ставить суспільство перед громадянами нашої країни. Навчати молодь осмислено дотримуватись цих правил залежно від ситуації, місця і часу – важливе завдання, що стоїть перед сім'єю та навчальним закладом. Головним засобом спілкування є мова. Слово, сказане людині, може окрилити її, а може зіпсувати їй настрій на цілий день, стати причиною тяжких переживань. До того ж по мові часто судять про вихованість особи, про її розвиток, грамотність, начитаність.

Отже, формування культури спілкування є одним із найважливіших напрямів виховання культури поведінки студентів.

Технологія формування культури поведінки у студентів вищих навчальних закладів – це спеціально організований, цілеспрямований, динамічний, інноваційний процес організації і

стимулювання культурно-пізнавальної діяльності студентів, спрямований на вироблення системних знань про культурні цінності, що формують діалектичне та гнучке світорозуміння ціннісних орієнтацій на ідеали культури поведінки та традиції свого народу; моральних норм суспільства, духовності, емоційної культури, вольової саморегуляції поведінки, здатності до самопізнання та культурної самоосвіти, умінь та навичок культуротворчої діяльності та практики [5].

Зміст процесу формування культури поведінки студентів вищих навчальних закладів на сучасному етапі розвитку суспільства має включати освітньо-виховні ресурси культури суспільства, потенціал навчально-виховного і соціокультурного середовища вищого навчального закладу; духовний саморозвиток, самовдосконалення та власне культурну самореалізацію особистості студента [12].

Вироблення культури поведінки студентів має важливе соціальне і психолого-педагогічне значення. Насамперед засвоєння моральних принципів і правил культури поведінки людьми значною мірою сприяє розвитку моральних форм спілкування, а значить, і формуванню суспільних відносин та вдосконаленню способу життя.

Водночас спілкування, що розвивається на моральній основі, стає джерелом позитивного розвитку самої людини. Якщо спілкування будується на основі доброзичливості, чуйності й поваги, то в особи поступово формуються такі позитивні моральні якості, як: ввічливість, тактовність, уважність до людей та їх інтересів, і, навпаки, прояви грубості, неповага до оточуючих, погані манери поступово призводять до емоційної спустошеності, егоїзму, моральної занедбаності та розвитку інших негативних моральних рис [16].

Ефективність формування культури поведінки студентів значною мірою залежить від правильного розуміння педагогами сутності самого поняття, усвідомлення ними конкретних завдань і змісту виховання.

Майбутній соціальний педагог повинен чітко зрозуміти, що вибір професії зобов'язує його стати носієм, творцем та поширювачем гуманістичних цінностей. Він має робити свій внесок у розвиток культури суспільства [7].

Культура поведінки передбачає етичну складову частину, яка висуває моральні вимоги до особистості спеціаліста. Формування культури поведінки соціального педагога передбачає єдність процесу створення професійно-етичних цінностей та їх застосування. Культура поведінки соціального педагога дає уявлення про те, як потрібно чинити в тих чи інших випадках. Ці норми зафіксовано в етичних кодексах.

Отже, виховання культури поведінки – одна з актуальних проблем морального виховання, яке в сучасних умовах набуває дедалі більшого соціального значення. Культура поведінки є виявом загальної культури людини у її діях, вчинках, ставленні до інших людей. На практиці показником культури поведінки у трудовій діяльності є дисциплінованість, яка є однією з головних умов сумлінного ставлення до праці, показником моральної надійності людини.

Висновки. Отже, виховання культури поведінки слід розглядати як важливу соціальну, педагогічну й психологічну проблему, від успішного розв'язання якої залежить розвиток у підростаючого покоління високих моральних якостей, глибокої інтелігентності й справжнього духовного багатства. Культура поведінки студентів у найбільш загальних рисах складається з культури спілкування, культури зовнішнього вигляду та культури побуту. Кожна з цих складових культури поведінки регламентується певними правилами етикету, який включає у себе загальнолюдські уявлення про належну поведінку особи в різних обставинах.

Список використаної літератури

1. Балагура О. Змістовні та технологічні особливості виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів / О. Балагура // Освіта і управління. – 2011. – № 2/3. – С. 180–182.
2. Барандій М. Культура поведінки / М. Барандій. – Львів, 1997. – 32 с.
3. Волченко Л. Б. Культура поведіння, етикет, мораль / Л. Б. Волченко. – М., 1992. – С. 8.
4. Голдевська А. І. Формування комунікативних умінь у студентів педагогічних університетів як педагогічна проблема / А. І. Голдевська // Педагогічна теорія та педагогічний досвід: перспективи і розвиток. – Луцьк, 1999. – С. 28–32.
5. Гордієнко К. Розвиток соціальної культури особистості в молодіжному середовищі / К. Гордієнко // Соц. психологія. – 2006. – № 3. – С. 66–75.
6. Етика : навч. посіб. / Т. Аболіна, В. Сфименко, О. Лінчук та ін. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.

7. Іванова Ю. Формування ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх соціальних педагогів / Ю. Іванова // Рідна шк. – 2011. – № 7. – С. 14–17.
8. Калюжна Т. Г. Формування загальнолюдських цінностей майбутнього вчителя під час вивчення курсу «Основи педагогічної творчості і майстерності» / Т. Г. Калюжна // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 6. – С. 100–106.
9. Капська А. Й. Основні закономірності моделювання виховного процесу / А. Й. Капська // Нові технології виховання : зб. наук. ст. / відп. ред. С. В. Кириленко. – К. : ІСДО, 1996. – С. 91–96.
10. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу. Твори в 7 т. Т. 5/ А. С. Макаренко. – К., 1954.
11. Мойсєєв Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсєєв. – К. : Либідь, 1999. – 350 с.
12. Романовський О. Університетська (академічна) культура / О. Романовський // Освіта і управління. – 2011. – № 1. – С. 141–149.
13. Саморозвиток суб'єкта навчальної діяльності / С. Д. Максименко // Психолог. – 2004. – № 5 – С. 2–5.
14. Социальная педагогика : учебник / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2003. – 200 с.
15. Столяренко О. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ / О. Столяренко // Рідна шк. – 2011. – № 6. – С. 46–50.
16. Химченко О. М. Роль культурних цінностей у процесі розвитку студентської молоді / О. М. Химченко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – № 4. – С. 217–220.

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.